

Микола Кравчук,

кандидат юридичних наук, доцент, доктор права Українського вільного університету, завідувач кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Вікторія Матола,

магістр другого року навчання юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

ПРАВОВА ПОЛІТИКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Висвітлено сутність «правової політики» з урахуванням напрацювань в галузі права, особливості її формування та реалізації. Здійснено аналіз законотворчої діяльності в Україні впродовж 2014–2017 р. як невід'ємної складової впровадження правової політики, встановлено основні політико-правові чинники, котрі впливають на процес її реалізації.

Ключові слова: право, політика, правова політика, законодавство, суб'єкти правової політики, принципи правової політики.

Кравчук Н., Матола В.

Правовая политика в современной Украине: сущность, особенности формирования и реализации

Освещена суть «правовой политики» с учетом наработок в области права, особенности ее формирования и реализации. Проведен анализ законотворческой деятельности в течение 2014–2017 г. как неотъемлемой составляющей внедрения правовой политики, установлены основные политико-правовые факторы, которые влияют на процесс ее реализации.

Ключевые слова: право, политика, правовая политика, законодательство, субъекты правовой политики, принципы правовой политики.

Kravchuk M., Matola V.

Legal policy in modern Ukraine: essence, specifics of formation and implementation

In this article taking into account the development of law, a concept of «legal policy», specifics of its formation and implementation are highlighted. Lawmaker's process during 2014–2017 as an integral part implementation legal policy is analyzed; the main policy and legal factors which reacted to process of its realization are established.

Keywords: law, policy, legal policy, legislation, subjects of legal policy, principles of legal policy.

Постановка проблеми. Однією з визначальних умов демократичного реформування українського суспільства, зміцнення інститутів правової держави, усталення конкурентоспроможної ринкової економіки, забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, реальне впровадження принципу «верховенства права» є здійснення ефективної правової політики.

Роль правової політики особливо актуальна для країн пострадянського простору. По-перше, правова політика спрямована на впорядкування правової сфери, що відповідно приводить до оптимізації політичних, економічних, соціальних та інших відносин. По-друге, формування правової політики упорядковує потоки юридичної інформації, що міститься в різних правових актах та має здатність до зростання. По-третє, актуалізація правової політики зумовлена і посиленням управлінської функції права, підвищенням ролі та значущості правосвідомості суспільства, розширенням договірних засад правового регулювання, потребою в координації та керованості з боку владних структур та іншими процесами у правовому просторі. По-четверте, посилення значимості правової політики пов'язано з необхідністю вироблення і закріплення тактичних і стратегічних основ розвитку правового життя в Україні.

Доречно підкреслити, що правова політика у повній мірі залежить від вирішення основної проблеми всієї юриспруденції – це з'ясування сутності, змісту права. І ті, хто реалізують правову політику насамперед повинні розуміти, що право – це найвища міра справедливості, це міра свободи, поряд з тим, що це правила поведінки, які схвалені суспільством, людиною [1, с. 185–222].

Актуальність запропонованої проблематики дослідження зумовлена генезисом правового життя в Україні. У контексті розвитку суспільства існує потреба в чіткому розумінні чинників, котрі впливають на формування правової політики загалом та в Україні зокрема.

Правова політика є системою пріоритетів у правовій сфері, вона базується на принципах Конституції та загальноновизнаних нормах міжнародного права. Правова політика необхідна для формування та функціонування повноцінної й ефективної правової системи країни.

З одного боку, впровадження правової політики спонукає право активніше впливати на суспільство, з іншого – політиці діяти у рамках правового поля.

За твердженням О. М. Рудневої та О. Н. Ярмаши, «...здійснення ефективної правової політики на сучасному етапі розвитку українського суспільства є однією з визначальних умов його подальшого демократичного реформування, зміцнення в країні інститутів правової держави, конкурентноспроможної ринкової економіки, забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина» [2, с. 6].

Дослідження процесу формування та реалізації правової політики є особливо актуальним сьогодні, зважаючи на суспільно-політичну ситуацію в Україні, вплив міжнародної спільноти, а також внутрішні та зовнішні виклики, котрі стоять перед нею.

Метою статті є розгляд основних підходів до осмислення поняття «правова політика», визначення тенденцій розвитку правової політики в контексті процесу правотворчості в сучасній Україні.

Об'єктом дослідження є теоретико-практична сутність правової політики.

Предмет дослідження – особливості формування та реалізації правової політики в сучасній Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що дослідженням поняття «правова політика» серед науковців приділено достатньо уваги, як і вивченню понять «політика» і «право» та їх взаємодії, однак уніфікованого і повномасштабного визначення «правової політики» не вироблено, як і немає єдиної позиції щодо питань формування та реалізації правової політики сучасної України.

До числа найбільш значущих досліджень можна віднести праці таких науковців: Н. І. Беседіної, О. М. Богдана, О. С. Васильєва, Н. Г. Гнатенка, С. М. Гусарова, О. І. Донченка, Н. А. Железняк, А. П. Зайця, Д. Міллера, О. В. Минькович-Слободяник, М. Ю. Наума, М. П. Недюха, М. В. Панова, О. В. Петришина, О. М. Руднева, О. Н. Ярмаши, В. М. Селіванова, А. О. Трутенка, Ю. С. Шемшученка, О. В. Шмоткіна, І. В. Яковюка.

Виклад основного матеріалу. На думку вчених, поняття «правова політика» сьогодні є найуживанішим в юридичній термінології. Попри це в текстах нормативно-правових актів воно не використовується. Тому фактично кожен, хто висвітлює «правову політику», та починає з пояснення сутності, яку він вкладає в це словосполучення. Категорія «правова політика» в дослідженнях науковців розглядається у трьох інтерпретаціях: як науково обґрунтована і послідовна діяльність державних і муніципальних органів зі створення ефективного механізму правового регулювання; як комплекс ідей, заходів, завдань, програм, настанов, що реалізуються у сфері права і завдяки праву; як частина державної політики [2].

На думку О. М. Рудневої та О. Н. Ярмаши, «правову політику» можна розглядати як «...особливе політико-правове явище, що формується внаслідок системної, науково обґрунтованої діяльності держави і громадських об'єднань, спрямоване на визначення стратегії і тактики правового розвитку суспільства, удосконалення механізму правового регулювання, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, побудову правової держави» [2, с. 8].

О. В. Минькович-Слободяник відстоює позицію, що правова політика генетично походить від політики, але базою для її існування і функціонування виступає завжди лише право. Саме право впливає на її формування, визначає, якою вона буде, які цінності вона покликана нести в суспільство і захищати. Науковець стверджує, що політика – це скоріше влада в динаміці, а право, законодавство – статика влади [3, с. 180].

Основними методами здійснення правової політики є переконання у раціональності, доцільності певних рішень і нормативних закріплень, а також легальний і соціально виправданий примус.

Деякі автори вважають, що політика держави у сфері правового регулювання – все ж правове, а не політичне явище. Політичний аспект правової політики виражається скоріше у спрямованості правових дій, орієнтованих на політичний ефект як їхній бажаний результат. О. В. Минькович-Слободяник вважає, що таке твердження – не зовсім справедливе, адже правова політика є насамперед частиною державної політики й має всі її властивості [3, с. 184].

Проблемним питанням щодо здійснення правової політики є її зміст. Тому вибір пріоритетів правової політики, визначення шляхів правового розвитку держави та суспільства загалом є надзвичайно ак-

туальними для сучасного державотворення України. За суттю, це – політика держави, заснована на праві, це – процес формування громадянського суспільства, правової держави, який має здійснюватися на ідеалах права в усіх сферах життєдіяльності суспільства [4].

Під час проведення дослідження правової політики необхідною умовою є врахування характеристик системи зовнішніх факторів, що мають істотний вплив на неї. Тому варто аналізувати взаємозв'язки та вплив на неї інших державно-правових явищ, а також дію зовнішніх факторів неюридичного характеру. Слід враховувати і соціально-економічні, політичні, демографічні, культурні, цивілізаційні, морально-етичні та інші фактори. Великий масив суспільних відносин, які складають об'єкт інших видів прогнозування, опосередковується за допомогою правових форм, унаслідок чого право виступає формою реалізації цих відносин.

Погоджуємося з науковцями О. М. Рудневою і О. Н. Ярмишем, що правовій політиці притаманні такі характеристики: *«системність»* (здатність, зокрема, створювати, змінювати, розширювати системоутворювальні зв'язки); *«концентрованість»* (концентроване відображення рівня і стану правового розвитку суспільства); *«реалістичність»* (вона є реальним втіленням стратегії правового розвитку і одночасно основою для її удосконалення); *«доктринальність»* (найбільш ефективно може функціонувати у сфері доктринального документа, покликаного відігравати роль орієнтира для держави та різних структур громадянського суспільства, що беруть участь у формуванні та реалізації правової політики); *«граничність у часі»* (має тимчасовий характер, після досягнення поставлених у ній стратегічних цілей вона сама стає засобом для досягнення нових рубежів); *«практичну спрямованість»* (пропонує механізм формування і реалізації правової політики, у т.ч. щодо координації ресурсів громадянського суспільства і держави для поліпшення життя суспільства)» [2].

У своїй науковій доповіді О. М. Руднева О. Н. Ярмиш провели всебічний аналіз ефективності правової політики в Україні та обґрунтували її залежність від різних чинників: політичного, економічного, організаційного, культурно-морального, технічного, інформаційного та інших [2, с. 21–23].

Зокрема, правовій політиці України притаманний політичний чинник, який виявляється у впливові політичних інтересів і подій на процес прийняття правотворчих і правореалізаційних рішень. На думку вчених, «...визначальну роль відіграє «політичне середовище», яке забезпечує консолідацію усіх політичних сил щодо розуміння основ правової політики держави. Реальний правовий прогрес суспільства неможливий без єдиної політичної волі суспільства й ефективного державного апарату». Далі науковці підкреслюють, що «...також суттєвий вплив на ефективність правової політики справляють процеси самоорганізації та самоуправління. Вони здійснюються через діяльність органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій, рухів, засобів масової інформації, інших соціальних структур, громадян». Особливу увагу О. М. Руднева та О. Н. Ярмиш звернули на економічний чинник, де підкреслили, що він «...зумовлює залежність ступеня ефективності правової політики від рівня економічного розвитку суспільства, стабільності економічного ладу, розвитку виробництва і споживання благ, матеріального благополуччя населення, правової свідомості» [2, с. 21–22].

За твердженням вчених, «...на ефективність правової політики впливає також культурно-моральний клімат суспільства, притаманні пересічним громадянам і посадовим особам моральні якості, принципи, настанови, особливості їхнього менталітету, психології, культурних традицій. Також у сучасних умовах особливої ваги набуває інформаційний чинник: успішна правова політика потребує відповідного рівня розповсюдження правової інформації через засоби масової інформації, юридичну науку, правову освіту». «Результативність правової політики, на їх думку, багато в чому залежить від якості вирішення різноманітних організаційних і технічних питань, що виникають у процесі правотворчої та правореалізаційної діяльності» [2, с. 23]. З такою обґрунтованою оцінкою вчених щодо факторів і чинників впливу на національну правову політику цілком доречно погодитись.

Отже, правова політика України насамперед залежить від політичного чинника. Так, в основі сучасної правової політики лежить коаліційна угода, підписана між депутатськими фракціями Верховної Ради України восьмого скликання «Європейська Україна» від 27 листопада 2014 р. [5]. 12 січня 2015 року Президент України Петро Порошенко підписав Указ «Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020» (далі – «Стратегія»), що передбачає реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави [6].

Щодо конкретних кроків, котрі повинні бути впроваджені для реалізації тієї чи іншої реформи, то для цього Кабінет Міністрів України прийняв Розпорядження «Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» у

2015 році» від 4 березня 2015 р. Результати запровадження реформ адміністрація Президента публікує в щорічному «Моніторингу прогресу реформ». Останній подібний звіт стосується 2016 р. [7].

Варто зауважити, що подібного роду Стратегії не поодинокі в історії України. Кожна із політичних сил чи новообраний президент на початку своєї каденції визначає пріоритети своєї роботи в програмах, стратегіях, посланнях до парламенту тощо. З одного боку, це можна розцінювати як виключно політичні вчинки, за виконання яких окремі політичні сили чи Глава держави можуть підвищити свій політичний рейтинг. З іншого боку, формування напрямів діяльності новобраних Президента чи парламенту є досить необхідним, адже суспільство повинно розуміти, в якому напрямі рухатиметься країна. Фактично, політики діють в продовження своєї передвиборчої кампанії, займаючи певну позицію щодо зміни діяльності окремих органів чи галузей в цілому. Однак їхня програма може змінюватися в процесі діяльності, зважаючи на суспільно-політичні, економічні чи інші фактори. Не завжди можна передбачити усі фактори, котрі можуть вплинути на окрему галузь після ухвалення того чи іншого законопроекту, зміни структури органів державної влади, появу факторів надзвичайного характеру тощо. Тут доцільно підкреслити, що законодавчий процес є важливим інструментом закріплення правової політики.

Право законодавчої ініціативи в Україні належить Президенту України, народним депутатам, Кабінету Міністрів України (ст. 93 чинної Конституції України). Зокрема, Кабінет Міністрів України має виключне право на внесення проекту закону про Державний бюджет України. Проект закону про надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України вносить Президент України або Кабінет Міністрів України. Проекти резолюцій, декларацій, звернень, заяв вносять народні депутати.

Право законодавчої ініціативи здійснюється шляхом внесення до Верховної Ради: 1) проектів законів, постанов; 2) проектів інших актів Верховної Ради; 3) пропозицій до законопроектів; 4) поправок до законопроектів (ст. 89 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»).

Для забезпечення прозорого процесу реформування в країні 13 серпня 2014 р. Указом Президента була створена Національна рада реформ – спеціальний консультативно-дорадчий орган з питань стратегічного планування, узгодження позицій щодо впровадження в Україні єдиної державної політики реформ та їх реалізації.

Саме метою діяльності Національної ради реформ мало стати впровадження єдиної, узгодженої державної політики реформ в Україні; налагодження ефективного механізму взаємодії державних органів та інститутів громадянського суспільства в процесі здійснення реформ із залученням до співпраці з цих питань міжнародної спільноти; використання системного підходу до стратегічного планування; узгодження позицій та моніторинг реалізації реформ щодо забезпечення сталого розвитку України як передумови зростання добробуту її населення; досягнення європейських стандартів забезпечення та захисту прав і свобод людини та громадянина.

Однак майданчиком для розробки, обговорення та пошуку консенсусу між політичними органами та громадськістю є Верховна Рада. Та часто цей майданчик переносився в Адміністрацію Президента, де Глава держави намагався об'єднати різні політичні сили та сформувати одну позицію депутатів з того чи іншого законопроекту. Здебільшого це стосувалося тих проектів законів, ініціатором ухвалення яких виступав власне Президент. Так чи інакше, політичні перемовини та пошук консенсусу відбувався саме між Президентом і депутатами парламенту.

Характеризуючи процес формування Президентом правової політики, необхідно зауважити, що він здебільшого був суб'єктом подання законопроектів, котрі стосувалися судової реформи. Це зумовлено тим, що згідно з Конституцією, створювати, ліквідувати та реорганізувати суди має право виключно Президент України.

Здебільшого ухвалення важливих законопроектів відбувалося після політичних домовленостей. Окремі фракції парламенту пропонують свої правки, без урахування яких не голосують. Наприклад, у Законі «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (від 3 жовтня 2017 р.) були внесені правки до Кримінального процесуального кодексу, що передбачали, зокрема, зменшення термінів досудового розслідування кримінальних проваджень. Ці зміни запропонувала фракція Радикальної партії і без їх урахування відмовлялась голосувати за законопроект загалом. Правки частково були враховані, хоча політична сила так і не віддала свої голоси за цей законопроект. У цій ситуації спрацювали певні політичні непорозуміння, суперечності між позиціями фракцій парламенту, незлагодженість роботи парламенту.

Існують випадки, коли окремі правки до проектів законів парламент підтримує, так би мовити, випадково. Таким прикладом можна назвати підтримання правок до проекту закону «Про Конституційний Суд України», що набув чинності 3 серпня 2017 р. У перехідних положеннях закону депутати заклали правку, котра стосується процесу обрання омбудсмена. Сьогодні в парламенті зареєстровано проект Закону про скасування цих змін.

Доречно підкреслити, що після Революції Гідності особливий вплив на формування правової політики в Україні має громадянське суспільство. Представники громадських організацій, експерти активно долучаються до процесу напрацювання окремих законопроектів та формування правової політики загалом. Однак після реєстрації визначеного проекту закону у Верховній Раді в його напрацюванні брали участь представники депутатського корпусу. Хоча загалом ухвалення законопроекту залежить від політичного компромісу. Крім того, варто відзначити, що ряд народних депутатів співпрацює з громадським сектором, а тому їх активна позиція щодо положень законопроектів в окремих випадках є високою.

Аналіз політико-правових документів вказує, що правову політику сучасної України характеризують окремі закони, ухвалені впродовж 2014 – на початку 2018 рр. Зокрема, *Закон України «Про очищення влади»* (16 вересня 2014 р.), *Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях»* (18 січня 2018 р.), *Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України»* (12 травня 2015 р.), *Закон України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання»* (26 листопада 2016 р.), так звані «декомуністичні» закони тощо.

Оцінка процесу ухвалення та впровадження окремих законів впродовж 2014–2017 рр. свідчить про те, що здебільшого представники влади намагалися реалізувати політичні гасла, передвиборчі обіцянки. І це стало причиною ухвалення в певній мірі недосконалого законодавства, реалізація якого може негативно позначитися на репутації України на міжнародній арені, на збільшенні судових позовів до Європейського суду з прав людини (зокрема, йдеться про реалізацію Закону України «Про очищення влади»).

Крім цього, експерти відзначали недосконалість вищезгаданого законодавства в частині неузгодженості окремих положень, відсутність тлумачення окремих термінів, понять, існування колізій між різними нормативними актами, суперечність одних статей іншим (або іншому законодавчому актові) тощо.

Варто зауважити, що доволі часто розробка та ухвалення законопроектів відбувається в умовах нагальності, відсутності часу для належного їх опрацювання.

За твердженням науковців, у правотворчій діяльності існує ряд негативних явищ і тенденцій. Зокрема, відсутня чітка ієрархія і законодавчо врегульований порядок прийняття нормативно-правових актів. Біля двох десятиліть, починаючи з 1997 р., триває спроба прийняття закону «Про нормативно-правові акти». Тому чимало законодавчих актів мають декларативний характер, містять відсилочні норми, регламентують малозначущі питання, а інколи – дублюють або суперечать один одному. Нерідко в правотворчій діяльності відбувалося ігнорування науково-експертних висновків щодо законопроектів, недостатнім є здійснення прогнозування наслідків прийняття окремих законів при підготовці їх проектів. До правотворчого процесу мало залучалися інститути громадянського суспільства, внаслідок чого для більшості населення невідомі і незрозумілі підстави прийняття таких нормативно-правових актів.

Прийняття нелегітимних, соціально несправедливих нормативно-правових актів, корупційність державного апарату, політика подвійних стандартів стосовно дотримання вимог законодавчих актів урядовцями, нестримне збагачення окремих груп поряд із зростанням масової бідності громадян поглиблюють девальвацію моральних і правових цінностей, посилюють недовіру до офіційної влади та гальмують бажання співпраці з нею, про що свідчать різні соціологічні опитування. Підтвердженням низької якості та нестабільності законодавства також слугують такі дані: із 1319 законодавчих актів, прийнятих Верховною Радою VI скликання (2007–2012 рр.), 898 були присвячені внесенню змін до законів [2, с. 12–13].

З огляду на вищевказане, нагальним завданням для державного проводу України є вироблення концепції правової політики як «системи теоретичних положень, що фіксують досягнутий рівень правового розвитку й визначають цілі, принципи, перспективи і напрями удосконалення основоположних механізмів правового регулювання і правозастосовної практики і мають форму доктринального документа» [8, с. 29].

У цьому плані основним напрямом формування національної правової політики є забезпечення захисту та охорони прав і свобод людини та громадянина, які б відповідали загально визначеним міжнародно-правовим стандартам.

Враховавши Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством, пріоритетного значення при формуванні та здійсненні правової політики держави набуває реалізація завдання щодо адаптації законодавства України до вимог законодавства ЄС.

Висновки. Отже, аналіз правової політики сучасності дає можливість зробити висновки, що правова політика залежить від таких факторів: суспільно-політичної та економічної ситуації в державі; зовнішніх викликів, котрі стоять перед країною; міжнародних чинників; позиції партії влади; очікувань суспільства; правової грамотності політиків; популізму політиків; впливу громадськості і має здійснюватися у формі реалізації національної Концепції правової політики.

Основними суб'єктами формування правової політики в Україні є Президент та Верховна Рада, співпраця між якими призводить до напрацювання та ухвалення законодавчої бази для регулювання різних сфер суспільного життя і впровадження реформ. Законодавча діяльність залежить насамперед від комунікації Глави держави і народних депутатів. Практично кожен законопроект, ухвалений в парламенті, є результатом компромісу між ними. Таким чином, реалізація правової політики насамперед залежить від політичної приналежності як Президента, так і більшості у Верховній Раді. Тож важливою складовою для пошуку політичного компромісу між двома інститутами влади є особливості комунікації, авторитетність представників влади, особистісні відносини.

Обрана тема є одним із ключевих напрямків наукового опрацювання національного правового життя. Її подальше системне і повномасштабне дослідження буде запорукою ефективного розвитку правової системи України.

Список використаних джерел

1. Кравчук М. В. *Теорія держави права (опорні конспекти): навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. В. Кравчук. – Вид. 3-є, переробл. й доповн. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – 524 с.*
2. Руднева О. М. *Правова політика України: стан, проблеми концептуалізації та підвищення ефективності [Електронний ресурс] / О. М. Руднева, О.Н. Ярмиш // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.). – С. 6–26. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Pravova_pol_new-b7252.pdf.*
3. Минькович-Слободяник О. В. *Правова політика: стратегічні пріоритети і напрями вдосконалення / О. В. Минькович-Слободяник. – К. : Логос, 2012. – 195 с.*
4. Наум М. Ю. *Правова політика в контексті верховенства права / М. Ю. Наум // Правова політика Української держави: матер. міжнародної наук.-практ. конф., присвяченої 70-річчю Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка. – Т. 1. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 77–80.*
5. *Угода про Коаліцію депутатських фракцій Верховної Ради України восьмого скликання «Європейська Україна» від 27 листопада 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>.*
6. *Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.*
7. *«Моніторинг прогресу реформ»: звіт за 2016 рік. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/54/98/fbae933a5c44c426c978fcb5d73ff8f0_1512988449.pdf.*
8. Петришин О. В. *Основні напрями формування і розвитку правової політики [Електронний ресурс] / О. В. Петришин // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування: зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.). – С. 28–31. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Pravova_pol_new-b7252.pdf.*
9. Богдан О. *Здійснення правової політики в умовах глобалізації / О. Богдан // Правова політика в Україні: питання теорії та практики: збірник мат. міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовтня 2014 року): в 2 т. Т. 2 – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – С. 251–258.*
10. Донченко О. І. *Категорії «право» і «політика» на шляху становлення демократичної держави [Електронний ресурс] / О. І. Донченко // Вісник Одеського національного університету. – 2008. – Т. 13. – С. 13–17. – Режим доступу : http://dpspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/487/1/articles_13-17.pdf.*

References

1. Kravchuk, M. V. (2016). *Teorija derzhavy i prava (oporni konspekty) [Theory of state and law (supporting compendia): navch. posib. dlja stud. vyzch. navch. zaklad. – Ternopol [in Ukrainian]*.
2. Rudnieva, O. M. & Yarmysh, O. N. (2012). *Pravova polityka Ukrainy: stan, problem kontseptualizatsii ta pidvyshchennia efektyvnosti [Legal policy of Ukraine: state, problems of conceptualization and increase of efficiency]. Pravova polityka Ukrainy: kontseptualni zasady ta mekhanizmy formuvannia: zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoi konferencii – Legal policy of Ukraine: conceptual foundations and mechanisms of formation: materials of scientific and practical conference. Retrieved from http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/487/1/articles_13-17.pdf [in Ukrainian]*.
3. Mynkovych-Slobodianyuk, O. V. (2012). *Pravova polityka: stratehichni priorytety i napriamy vdoskonalennia [Legal Policy: strategic priorities and directions of improvement]. Kyiv: Lohos [in Ukrainian]*.
4. Naum, M. Yu. (2010). *Pravova polityka v konteksti verhovenstva prava [Legal policy in the context of rule of law]. Pravova polityka Ukrainiskoi derzhavy: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Legal policy of the Ukrainian state: materials of the International scientific and practical conference. (pp. 77-80). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian]*.
5. *Uhoda pro Koalitsiiu deputatskyh fraktsii Verhovnoi Rady Ukrainy vosmoho sklykannia «Yevropeiska Ukraina» vid 27 lystopada 2014 roku. [Agreement on the Coalition of Parliamentary Fractions of the Verkhovna Rada of Ukraine eighth Convocation «European Ukraine» from November 27 2014]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15> [in Ukrainian]*.
6. *«Pro Stratehiu staloho rozvytku «Ukraina-2020»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 sichnia 2015 roku. [«On Strategy of sustainable development «Ukraine-2020»: presidential decree from January 12 2015]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian]*.
7. *«Monitorynh prohresu reform: zvit za 2016 rik». (2016). [Reforms Progress Monitoring 2016]. Retrieved from http://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/54/98/fbae933a5c44c426c978fcb5d73ff8f0_1512988449.pdf [in Ukrainian]*.
8. Petryshyn O. V. (2012). *Osnovni napriamy formuvannia i rozvytku pravovoi polityky [The main directions of formation and development of legal policies]. Pravova polityka Ukrainy: kontseptualni zasady ta mekhanizmy formuvannia: zb. materialiv nauk.-prakt. konf. (5 hrudnya. 2012 r.) (pp.28-31). Kyiv. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Pravova_pol_new-b7252.pdf [in Ukrainian]*.
9. Bohdan, O. (2014). *Zdiisnennia pravovoi polityky v umomah hlobalizatsii [Implementation of legal policy in the conditions of globalization]. Zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii: «Pravova polityka v Ukraini: pytannia teorii ta praktyky» – A digest of the International Scientific and Practical Conference «Legal Policy in Ukraine: issues of theory and practice». (pp. 251–258). Kyiv [in Ukrainian]*.
10. Donchenko, O. I. (2008). *Katehorii «pravo» i «polityka» na shliakhu stanovlennia demokratychnoi derzhavy [Categories «law» and «policy» on the way of becoming a democratic state]. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Odessa National University, 13. Retrieved from http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/487/1/articles_13-17.pdf [in Ukrainian]*.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2018.